

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

Схвалено
вченою радою ІН НАН України,
протокол № 8
від «11» вересня 2024 року

Затверджено
на засіданні відділу етнології сучасності
ІН НАН України
протокол № 5
від «03» вересня 2024 року
Завідувач відділу етнології сучасності

Ярослав ТАРАС

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«МЕТОДИКА ПОЛЬОВИХ ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

(шифр і назва навчальної дисципліни)

рівень освіти
галузь знань

третій (освітньо-науковий) рівень

03 Гуманітарні науки

(шифр і назва напрямку підготовки)

напрямок підготовки
спеціальність

доктор філософії

032 – історія та археологія

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація

Етнологія

(назва спеціалізації)

вид дисципліни

за вибором

(обов'язкова/за вибором)

відділ

етнології сучасності

(назва відділу)

2024 рік

Робоча програма «Методика польових етнологічних досліджень» для аспірантів за спеціальністю 032 Історія та археологія

Розробник **Тарас Ярослав Миколайович** — доктор історичних наук, професор, завідувач відділу етнології сучасності.

Робоча програма затверджена на засіданні відділу етнології сучасності ІН НАН України

Протокол № 5 від. “03” вересня 2024 р.

Завідувач відділу етнології сучасності ІН НАН України

“11” вересня 2024 р.

(проф. Ярослав ТАРАС)

Схвалено Вченою радою Інституту народознавства НАН України

Протокол № 8 від. “11” вересня 2024 р.

“11” вересня 2024 р.

Голова

(акад. Степан ПАВЛЮК)

1. Опис навчальної дисципліни

<i>Найменування показників</i>	<i>Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень</i>	<i>Характеристика навчальної дисципліни</i>
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 03 – гуманітарні науки	Денна форма навчання
	Спеціальність 032 – історія та археологія	Дисципліна вільного вибору аспіранта
Загальна кількість годин – 150	Спеціалізація: етнологія	Рік підготовки: 2-й
		Семестр: 3-й
Тижневих годин: аудиторних – 3 самостійної роботи аспіранта – 11	Науковий ступінь: доктор філософії	Лекції: 26 год.
		Практичні, семінарські заняття: 24 год.
		Самостійна робота: 100 год.
		Вид контролю: екзамен

Примітка

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 35,5%.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Мета вивчення дисципліни – освоєння методики збирання етнографічних матеріалів на основі методів польових досліджень: особисті спостереження; опитування населення; фіксація етнографічних матеріалів; збирання етнографічних колекцій, а також освоєння нових теорій, моделей, методів збору польового матеріалу та підготовка на його основі наукового апарату для подальшої роботи згідно поставлених завдань. Розглядається організація, види і методи польових етнографічних досліджень, робота з інформаторами, методика дослідження матеріальної та духовної культури, збір інформації про пам'ятки історії, будівництва, шляхи сполучення та засоби пересування, землеробство, тваринництво, допоміжні види господарських занять, одяг, громаду і громадський побут, світоглядні уявлення та вірування. На підставі отриманої інформації аспірант буде забезпечений науковим інструментарієм щодо вивчення матеріальної та духовної культури українців у польових умовах, зібраний ним матеріал буде використаний для дисертаційної роботи.

2.2. Завдання навчальної дисципліни:

У разі успішного вивчення дисципліни аспірант набуде загальних та спеціальних компетентностей:

ЗК 5. Здатність критично аналізувати існуючу наукову джерельну базу, а також власні нові напрацювання і висунуті попередньо гіпотези, конструктивно використовувати засвоєну інформацію. Ефективно використовувати різноманітні джерела у науковій роботі.

ЗК 6. Здатність застосовувати новітні інформаційні технології для оптимізації процесу і результатів наукового дослідження.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 1. Мати передові концептуальні та методологічні знання в галузі історії і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень, отримання нових знань та здійснення інновацій.

ПРН 5. Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з історії та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного наукового інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу передових концептуальних і методологічних знань щодо досліджуваної проблеми з дотриманням стандартів академічної та професійної етики.

За підсумками ознайомлення з матеріалами пропонованого курсу лекцій аспірант повинен

знати:

– історію польових етнографічних досліджень традиційно-побутової культури;

- методи вибірки об'єктів для польових досліджень: населених пунктів, інформаторів;
- основні методи польових досліджень: особисті спостереження; опитування населення (робота з інформаторами, респондентами); фіксація етнографічних матеріалів; збирання етнографічних колекцій;
- методика запису польових матеріалів.

вміти:

- розробляти основні програми збирання етнографічного матеріалу;
- підготувати анкети, запитальники, які визначають зміст і напрямки вибраної теми дослідження;
- вибирати найкращі умови для проведення запису польового етнографічного матеріалу;
- завоювати довіру в опитуванні респондента;
- користуватися технічними засобами (диктофоном, фотоапаратом, відеокамерою тощо);
- робити обміри об'єктів матеріальної культури;
- використовувати під час польових досліджень метод “змагань” між кількома респондентами, вислуховуючи кожного по чергово;
- використовувати зібрані польові антропологічні та етнографічні матеріали в наукових працях;
- сформулювати нові завдання, які виникають під час польових досліджень.

володіти:

- здатністю самостійно використовувати нестандартні методики для вирішення поставлених завдань під час польових досліджень;
- методами обґрунтування власної інтерпретації етнічних і культурних процесів на основі польового матеріалу;
- методологією роботи з картами і таблицями, які характеризують етнічне і культурне різноманіття етнографічних районів.
- основними методами, способами та засобами отримання, збереження, опрацювання та передачі польового матеріалу до архіву.

2.3. Перелік попередніх та супутніх і наступних навчальних дисциплін

<i>№ з/п</i>	<i>Попередні навчальні дисципліни</i>	<i>Супутні навчальні дисципліни</i>
1	Методологія, організація та технологія наукових досліджень	Народна архітектура України

3. Анотація навчальної дисципліни

Розглядаються методи праці етнологів під час польових досліджень, способи збору польових етнографічних матеріалів, методика й практика дослідження різних ділянок традиційно-побутової культури, методика і правила дослідження

матеріальної культури, правила ведення, оформлення і зберігання документів та їх використання в наукових працях.

4. Опис навчальної дисципліни

4.1. Лекційні заняття

№ з/п	Зміст заняття	Кількість годин
1.	Тема 1. Види і методи польових досліджень. Основні види польового етнографічного дослідження: спостереження; опитування населення (праця з інформаторами); фіксація речових матеріалів; збір етнографічних колекцій. Методи вибірки об'єктів польових досліджень.	3
2.	Тема 2. Методика підготовки програми-запитальника. Чинники, від яких залежить форма і змістовність укладеного запитальника, вимоги до складання програми і запитань в ній.	3
3.	Тема 3. Праця з інформатором. Пошук і вибір інформаторів, правила праці з інформатором (інформаторами).	3
4.	Тема 4. Збір матеріалу про господарську діяльність. Методичні засади етнографічного дослідження виробничо-господарської діяльності етносу: землеробство, тваринництво, шляхи сполучення та засоби пересування, допоміжні види господарських занять, промисли і ремесла.	3
5.	Тема 5. Методика і практика дослідження матеріальної культури: житлово-господарського комплексу, традиційного вбрання, традиційної їжі. Дослідження житлово-господарського комплексу, характер і тип житла, традиційна будівельна термінологія. Функції одягу, його класифікація, чинники, які впливають на його крій, методика його вивчення за критеріями (матеріал виготовлення, тип, вид, крій, стать, функціональне призначення). Одяг в історичному ракурсі, сімейні звичаї та обряди, під час яких він використовувався в минулому і використовується тепер. Ключові предметно-дослідницькі моменти, які стосуються національної кухні.	3
6.	Тема 6. Методичні засади дослідження світоглядних уявлень і вірувань. Основні методичні засади дослідження традиційних уявлень і знань українців про навколишній світ, явища природи,	3

	повір'я, забобони. Рекомендації щодо збору фактичного матеріалу про демонологічних персонажів, їх фото- та відеофіксації.	
7.	Тема 7. Методика та практика збору польових матеріалів про календарно-побутову і сімейну обрядовість. Звичаї та обряди, методика фіксації етнографічних відомостей про календарно-побутову та родинну обрядовість, методика і практика дослідження народних знань.	3
8.	Тема 8. Збір етнографічних матеріалів про суспільні стосунки. Методичні засади етнографічного дослідження громади та громадського побуту, сім'ї та сімейного побуту.	3
9.	Тема 9. Правила опрацювання та оформлення етнографічних матеріалів. Загальні вимоги і правила до оформлення усних та ілюстративних етнографічних матеріалів.	2
	Всього	16

4.2. Практичні заняття та самостійна робота

№ з/п	Зміст заняття	Кількість годин	
		Практичні	Самостійна робота
1.	Види і методи польових досліджень: – наукові спостереження; – опитування населення; – фіксація речових матеріалів	3	11
2.	Методика підготовки програми-запитальника. Типи анкет	3	11
3.	Праця з інформатором: – пошук і вибір інформатора; – правила праці з інформаторами	3	12
4.	Збір матеріалу про господарську діяльність: – методичні засади етнографічного дослідження виробничо-господарської діяльності етносу; – методика дослідження знарядь праці	3	11
5.	Методика і практика дослідження: – житлово-господарського комплексу; – традиційного вбрання;	3	11

	– традиційної їжі		
6.	Методичні засади дослідження світоглядних уявлень і вірувань	2	11
7.	Методика та практика збору польових матеріалів про календарно-побутову і сімейну обрядовість	3	11
8.	Збір етнографічних матеріалів про суспільні стосунки	2	11
9.	Правила опрацювання та оформлення польових етнографічних матеріалів	2	11
	Всього	24	100

5. Методи діагностики знань

Поточний контроль на практичних заняттях проводиться з метою виявлення готовності здобувача до занять у таких формах:

- Вибіркове усне опитування перед початком занять.
- Фронтальна перевірка виконання домашніх завдань.
- Фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами протягом 5-10 хв.
- Оцінка активності здобувача у процесі занять, внесених пропозицій, оригінальних рішень, уточнень і визначень, доповнень попередніх відповідей і т. ін.

Контрольні запитання поділяються на:

- тестові завдання – вибрати вірні відповіді;
- проблемні – створення ситуації проблемного характеру;
- питання-репліки – виявити причинно-наслідкові зв'язки;
- ситуаційні завдання – визначити відповідь згідно певної ситуації;
- питання репродуктивного характеру – визначення практичного значення;

Підсумковий контроль проводиться за результатами поточного контролю та виконання індивідуальних науково-дослідних завдань.

6. Критерії оцінювання результатів навчання

Критерії оцінювання результатів навчання відбувається у відповідності до Процедури оцінювання компетентностей, ідентифікації та вимірювання результатів навчання аспірантів вищої освіти. Підсумкова оцінка з дисципліни «Методологія, організація та технологія наукових досліджень» виставляється, виходячи з результатів складання всіх передбачених програмою видів навантажень: самостійних і науково-дослідних завдань. За результатами вивчення навчального матеріалу, здобувачі отримують оцінку за 100-бальною шкалою.

Екзамен є обов'язковою підсумковою формою контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачами теоретичного матеріалу на лекційних заняттях, результатів виконання ним наукової роботи, самостійних завдань.

6. Розподіл балів

I етап – задача та захист запитальника згідно вибраної теми дослідження – 30 б.;

II етап – екзамен – 70 б.

За усну відповідь (чи тестові питання) бали виставляються таким чином:

70-60 балів – “відмінна” відповідь;

59-45 балів – “добра” відповідь;

44-30 бали – “задовільна” відповідь;

29-0 бали – “незадовільна” відповідь.

Самостійна робота	Підсумкове усне (тестове) опитування	Разом за дисципліну
30	70	100

7. Навчально-методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій;
2. Навчальні посібники та ілюстративні матеріали;
3. Робоча навчальна програма;
4. Методичні вказівки щодо проведення практичних (семінарських) занять та самостійної роботи аспірантів;
5. Тестові і контрольні завдання для тематичного оцінювання навчальних досягнень аспірантів.

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	
81-89	B	дуже добре	
71-80	C	добре	
61-69	D	задовільно	
51-60	E	достатньо	
25-50	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-24	F	незадовільно з обов'язковим	

9. Рекомендована література

1. Білоус В. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті XIX ст. – Львів: ІН НАН України, 2000. – 187 с.; іл.
2. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження / Відп. ред. Ю.Г. Гошко. – Київ: Наукова думка, 1983. – 304 с.
3. Болтарович З.Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. – Київ: Наукова думка, 1976. – 139 с.
4. Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років. – Київ: Унісерв, 2002. – 88 с.; іл.
5. Боряк О. Емпіричні дослідження як “ризик шкоди”: теорія і практика впровадження принципів етики польової роботи // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 5–6. – С. 76–82.
6. Боряк О. Матеріали з історії народознавства в Україні: Каталог етнографічних програм (друга половина XVIII – XX ст.). – Київ: Українознавство, 1994. – 123 с.
7. Вовк Хв. Програма для збирання відомостей, дотичних народної побутової техніки (Arta of life) // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т. 1. – С. 1–22 (окрема пагінація).
8. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. – Київ: Мистецтво, 1995. – 335 с.; іл.
9. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 288 с.; іл.
10. Дашкевич В. Програми для етнографічного та краєзнавчого дослідження України // Наук. зб. Харків. наук.-дослід. катедри історії української культури ім. акад. Багалія. – Харків, 1927. – Т. 7. – Вип. 1. – С. 149–165; 1930. – Т. 9. – Вип. 2. – С. 159–160.
11. Дикарев М. Програма до збирання відомостей про громади і збірки сільської молоді (вулицю, вечорниці, досвітки і складки) // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 1–27 (окрема пагінація).
12. Кожолянюк Г.К., Шестаков Ю.П. Етнографічні експедиції та етнографічна практика: Навч. посібн. – Чернівці: Рута, 2000. – 63 с.
13. Кутельмах К.М., Моздир М.І. Етнографічні експедиції на Гуцульщину // Народна творчість та етнографія. – 1983. – № 5. – С. 64–65.
14. Методичні поради та питальник для збирачів пам’яток етнографії, фольклору і топонімії // Підготували А. Данилюк, О. Купчинський. – Львів, 1989. – 46 с.
15. Небесьо Б. Іконографічні методи запису в етнографії // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 3. – С. 34–38.
16. Паньків М.І. Організація польових досліджень в етнографії: Посібн. – Івано-Франківськ, 1991. – 43 с.

17. Програма запитальника та методичні поради дослідникам народної культури України / Уклад. Л. Орел, К. Міщенко. – Київ, 1995. – 230 с.
18. Спеціальні програми до науково-етнографічних розвідок // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т. 1. – С. 1–11.
19. Тарас Я.М. Досвід роботи над розробкою класифікатора “Об’єкти етнічної спадщини Полісся” // Народознавчі зошити. – 2006. – Зош. 3–4. – С. 313–320.
20. Тойн П., Ньюби П. Методы географических исследований. – Москва: Прогресс, 1977. – Выпуск 1. Экономическая география. – 271 с.
21. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах / За наук. ред. А. Пономарьова. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – 527 с.; Кн. 2. – 541 с.; іл.
22. Фольклористична експедиційна практика. Організаційні засади проведення практики, документування й архівування матеріалів: Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету спеціальності “фольклористика” / Уклали А. Вовчак, І. Довгалюк. – Львів: ТеРус, 2005. – 33 с.
23. Шевченко А.А. Методика ручної обробки етнокультурної інформації // Народна творчість та етнографія. – 1984. – № 2. – С. 71–74.